

VIDKUN QUISLING PÁLYÁJA ÚJ, MONOGRAFIKUS ÉLETRAJZA TÜKRÉBEN

„Vidkun Quislingnek egyedülálló szerepe van a modern történelemben. (...) Nevének jelentése azonossá vált az árulóval. Még ma is, amikor a világ már elfeledte a második világháborúban betöltött szerepét, a *quisling* névvel illetik azokat a személyeket, akik idegen hatalomnak árulják el saját országukat.” Ezekkel a sorokkal vezeti be könyvét Oddvar Høidal, a San Diego State University norvég származású történészprofesszora.

A „Quisling – tanulmány az árulóról” című biográfia nem csupán Quisling életútját kíséri végig.¹ Összetett személyiségének azokat a titkait is kutatja, amelyek a „Quisling-rejtély” megalapozói. A terjedelmében sem szerény alkotás az első igazán teljes Quisling-életrajz; az „áruló” magánéletről és politikai munkásságáról is szóló alapmű. Az 1980-as évek végén a norvég történetírásnak új fejezete nyílt, amely eloszlatta a Quislinget és pártját, a Nasjonal Samlingot (NS, Nemzeti Tömörülés) övező homályt is Norvégia modern kori történetében. Több norvég történész, köztük Nils Ivar Agøy és Odd-Bjørn Fure, járult hozzá ahhoz, hogy a norvégok számára emészthetővé váltak e kényes korszak eseményei. Írásunk szokatlan terjedelmét indokolja, hogy a könyv olyan értékes részleteket tár fel Quisling életútjáról és a norvég belpolitika eseményeiről a német megszállás alatt, amelyek nem csak a magyar olvasó előtt ismeretlenek. A mű alapján készült el az NRK televíziós csatorna számára az a Quislinget bemutató dokumentumfilm-sorozat, amelyet a norvég nézők 2002 decemberében kísérhettek figyelemmel.

A 724 oldalas, kronologikus felépítésű könyv 18 fejezete Quisling életének egy-egy meghatározó szakaszát tárgyalja. A könyv elején megismerhetjük a fiatal Quisling munkakapcsolatát a nemzetközileg elismert norvég sarkkutatóval, Fritjof Nansennel. A szerző tisztázza az ambiciózus katonatisztnak a norvég belpolitikában betöltött szerepét, és elemzi Quisling védelmi miniszteri működését. Fény derül a „főrernek” (vezér) és pártjának, a Nasjonal Samlingnak a németországi összeköttetéseire. Høidal fontos adalékokkal szolgál a Norvégia német megszállása utáni eseményekhez, és beszámol a náci Gauleiter Terboven és Quisling között kibontakozó hatalmi harcról. A biográfia végén értékes függelékrész található, amely a zárszót, a jegyzeteket, a felhasznált irodalom és forrásanyagok listáját, valamint a név- és tárgymutatót foglalja magába.

A bevezetőt követő első két fejezet Quisling gyermekkorával és tanulmányaival foglalkozik. Szigorú protestáns hagyományokat követő család negyedik gyermekeként születik 1887. július 18-án. Apja Jon Laurits protestáns lelkész. Vidkun Abraham Laurits Jonssøn Quisling a norvégiai Gjerpenben töltött gyermekévei után, 1905 szeptemberében a krisztániiai (ma Oslo) katonai iskolában kezdi meg tanulmányait. Az itt töltött évek alatt már különleges akaratról és szorgalomról tesz tanúbizonyságot: 1908-ban osztályelsőként fejezi be az iskolát. 1911-ben az addig valaha is elért legjobb eredménnyel zárja a katonai főiskolán végzett tanulmányait; ennek jutalmaként a király audiencián fogadja.

A norvég katonai főparancsnokságon kap állást, hamarosan kapitányi rangban. Itt is megállja a helyét: kitartó a fizikai megterhelésnél, beosztottjaival határozott fellépésű, de sohasem goromba. Mindenütt tiszteletnek örvendő; hallgatag, visszahúzódo természete katonai körökben legendás. Az emberi kapcsolatok

kialakításánál puritán életmódja nem válik előnyére. Széles körű tudása elismeréseként viszont – Quisling jártas a történelemben, a matematikában és a filozófiában – kollégái maguk között professzornak hívják. A főparancsnokság megbízásából 1918 májusában Oroszországba utazik. Itt ismerkedik meg az akkori oroszországi norvég kereskedelmi konzullal, Fredrik Prytzcel, aki Quisling későbbi politikai karrierjének alakulásában meghatározó szerepet játszik. Quisling Moszkvából hazatérve, meglepő módon, lelkesedéssel beszél kollégáinak a bolsevik forradalomról. A Tidenes Tegn című norvég folyóirat 1923. október 2-i száma közli cikkét, amelyben kifejti véleményazonosságát az Arbeiderpartiettel (Munkáspárt), és felszólítja Norvégiát, hogy ismerje el de jure a Szovjetuniót. Szovjetbarát cikke 1925. február 21-én a Kommunistbladetban (Kommunista Lap) is megjelenik. A szerző beszámol a Quisling és az Arbeiderpartiet nagy befolyású vezetője, Martin Tranmæl közötti 1924-es találkozásról, amely során Quisling bolsevik példára vörös gárda megszervezésére buzdít, és felajánlja szolgálatait ennek vezetésére. Az Arbeiderpartiet elutasítása után a Norges Kommunistiske Partinak (Norvég Kommunista Párt) felajánlja, hogy a főparancsnokság kötelékein belül „fontos adatokkal szolgálna a forradalmi munkásosztály számára”.

Két évig a finnországi norvég nagykövetségen dolgozik. Fritjof Nansen a Vöröskereszt megbízásából oroszországi humanitárius szolgálatot szervez, amelynek keretében Quisling először Oroszországba, majd onnan tovább, Ukrajnába utazik. Ezt a munkát is lelkiismeretesen végzi. Rövid otthoni tartózkodás után visszatér Ukrajnába. 1923-ban kilép a főparancsnokságból, saját kérésére 1928-ig tartalékos tiszti állományba kerül. Høidal a következőképpen értékeli Quisling döntésének súlyát: „Kilépése a főparancsnokságból saját maga számára személyes tragédiát, de az ország számára nemzeti tragédiát jelentett.”

A szigorú erkölcsi normák szerint nevelkedett Quislinget különös kapcsolat fűzi élete két szerelméhez. Első feleségével, a nála 18 évvel fiatalabb, akkor 17 éves Alekszandra Andrejevna Voronyinával 1922 augusztusában az ukrajnai Harkovban köt házasságot. Egy évvel később megismerkedik Maria Paszecsnyikovával, akinek Mrs. Mary Quisling névre Nansen-igazolványt állíttat ki, amellyel szeretője szabadon utazhat ki az országból. Quisling 1924 nyarán a két nő társaságában tér vissza Oslóba. Míg Alekszandra az oslói Erling Skjalgsson utca lakója, a férj Mariát valódi feleségként mutatja be a családnak. A furcsa helyzetre a feleség talál megoldást: franciaországi nagynénjéhez utazik, ahonnan többet nem tér vissza. 1931-es kínai útja során egy orosz ortodox püspök érvényteleníti Quislinggel kötött házasságát. A bigámiára csak Quisling halála után derül fény.

Quisling a Népszövetség megbízásából 1923-tól 1925-ig Nansennal együtt az örmény menekültek megsegítésén dolgozik a Balkánon és a Kaukázusban. Nansen hivatalos képviselőjeként 1927-ig Moszkvában működik. Politikai vonatkozásban és emberi tulajdonságok alapján is igyekezik magát azonosítani a humanista Nansennel. Ám kettejük között sohasem alakul ki igazi barátság, kapcsolatuk a hivatalos korlátokon belül marad. Høidal megjegyzi, hogy Nansen nagyra értékelte Quisling munkáját.

Quisling 1925-ben Moszkvában ismét találkozik Fredrik Prytzcel, aki ekkor ismerteti vele rasszista nézeteit. Prytz az „északi” származás, akár skandináv, akár orosz, felsőbbrendűségét hirdeti. Feketepiaci valutaüzérékseineél Quisling játssza az összekötő szerepét: a külföldi valutát – túlnyomórészt angol fontot – ő váltja át rubelre feketepiaci árfolyamon.

Mikor 1927. május 26-án Nagy-Britannia megszakítja diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval, Norvégia veszi át a közvetítő szerepét. Quisling új munkaköre a brit érdekek képviselője lesz a moszkvai norvég nagykövetségen; fizetését az angol kormánytól kapja. 1929 decemberében helyreáll a két ország közti diplomáciai kapcsolat, Quisling állása feleslegessé válik. Még ugyanebben a hónapban Maria kíséretében végleg hazautazik. A nem érvénytelenített házasság és a törvénytelen pénzügyletek Quisling morális ítélőképességének elvesztését okozzák. Høidal ezek vonatkozásában kiemeli Quislingnek azt a meggyőződését, hogy a szorult helyzetekben meghozott rossz döntései az egyedüli jó megoldásokhoz vezetnek.

Közben Norvégiát sem kerüli el az 1929-es gazdasági válság hatása. A rossz gazdasági helyzetben a három polgári tömörülés – a Bondepartiet (Parasztpárt), a Frisinnige Venstre (Szabadelvű Baloldal) és a Fedrelandslaget (Hazafias Csoport), amely utóbbinak Quisling 1925-től tagja – antiparlamentáris megoldásokat kínál a gondok orvoslására. Mussolini fasizmusát tartják követendő példának. Quislingnek hazatérése után szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy távolléte alatt a főparancsnokságnál dolgozó volt kollégái karrierjük csúcsára jutottak. Személyes ambíciói és karrierésége kielégítésére a radikális politikai irányvonalat követő antiparlamentáris-nacionalista csoportok felé sodródik. 1930 őszén megalapítja a Nasjonal Samling elődjét, az Økonomisk Verneplikket (Gazdasági Hadkötelezettség). A szervezet hivatalosan is „a forradalmi Arbeiderpartiet elleni frontként” jön létre, és ekkor már rasszista vonásoktól sem mentes. Az ØV Nordiske Folkereising i Norge (Északi Népfelkelés Norvégiában) nevű utódszervezete 30 taggal 1931. március 17-én tartja alakuló ülését Quisling vezetésével. Az elnök maga fogalmazza meg a szervezet rasszista alaptételét: „Ennek a népfelkelésnek arra a tényre kell épülnie, hogy a norvégek a többi skandináv néppel együtt annak a nagy népcsaládnak a magját alkotják, amely az emberiség legértékesebb faja: a nagy északi faj.” Høidal rámutat arra, hogy Quisling és Prytz a szervezetet az NSDAP mintájára a munkások pártjaként proklamálja. A politikai csoportot csak a fennálló politikai rendszerrel elégedetlen kiszámú radikális polgári kör támogatja. Quisling a taglétszám növelésére és a támogatók toborzása érdekében, Mussolini fasciójának mintájára valamennyi társadalmi rétegben úgynevezett sejtek felállítását javasolja, de nem határozza meg ezek feladatait, sem működésük módját.

A könyv harmadik fejezete Quisling védelmi miniszteri működését tárgyalja. 1931 májusában a Venstre (Baloldali Párt) vezette kormány bukása után a nem szocialista pártok a Bondepartietet kérik fel kormányalakításra. A 9 kormánytag közül csak négy Bondepartiet-tag, de a többi is szimpatizál a párt nézeteivel. Peder Kolstad miniszterelnök Vidkun Quislinget nevezi ki védelmi miniszternek. Quisling kinevezése után nem sokkal heves támadások célpontja lesz. Az Arbeiderbladetben (az Arbeiderpartiet hivatalos pártlapja) orosz feketepiaci üzérkedéseiről szóló cikk jelenik meg. További írások politikai szervezetét, a Nordiske Folkereisinget fasiszta vagy fasisztoid jelzővel illetik. Még élesebb bírálatokat vált ki vezető részvétele a menstadi munkásfelkelés leverésében. A munkások megfékezésére Oslóból vezényelnek ki katonai alakulatokat, a rendőrök pisztolyaik használatára is engedélyt kapnak. A mozgósítás hátterében Quisling áll.

Quisling ellen 1932. február 2-án merényletet követnek el az irodájában. Személyiségére jellemző, hogy a merénylet után, amelyet azóta csak „pepperoverfallet”, azaz „borsmerényletként” emlegetnek (a kiszemelt áldozat szemébe szórt borssal teszi harcképtelenné az elkövetőt), nem értesíti azonnal a

rendőrséget, hanem hazamegy, és rejtegetni próbálja a támadó okozta sérüléseket. Ez a mulasztása újabb támadási felületet szolgáltat. Az év végén bizottság előtt kell felelnie a vádra, amely szerint korábban kémkedés céljából felajánlotta szolgálatait a kommunistáknak és az Arbeiderpartietnek. Bizonyítékok hiányában ejtik a vádat.

1932 októberében kezdik el szervezni azokat a házi összejöveteleket, amelyekre jobboldali szervezetekhez (Samfundsvernet [Társadalmi Védegyelet], Samfundshjelpen [Társadalmi Segítségnyújtás], De Freie Arbeidere [A Szabad Munkások]) közelálló személyek és maga Quisling is hivatalos. Ezekben a találkozókban fogalmazódik meg benne először a Stortinget (a norvég parlament) elleni katonai puccs lehetősége. Hasonló gondolkodású munkatársaival kezdi meg annak a titkos jegyzőkönyvnek a készítését, amely a „belső” zavargások esetére a szükséges ellenintézkedéseket tartalmazza. Nils Ivar Agøy norvég történész szerint a két világháború közötti időszak norvég védelmi miniszterei közül Quisling foglalkozik aktívan a társadalom belső harcra való felkészítésével az esetleges baloldali forradalom ellen.

1933 februárjában kormányválság áll be, amikor a Venstrepartiet az Arbeiderpartiettel együtt nem szavaz bizalmat a Bondepartiet-kormányának ennek gazdasági megszorító intézkedései miatt. A Stortinget elfogadja a bizalmatlansági indítványt, a kormány megbukik. Nem túlzás azt állítani, hogy Quisling számára a védelmi miniszteri állás csak ugródeszka további politikai karrierjéhez. Intézkedéseit nem elhivatottságból hozza, hanem politikai befolyásának növelése érdekében. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy minisztersége alatt egyszer sem szólalt fel a Stortingetben, és parlamenti vitákban sem vett részt soha.

A negyedik fejezet a Nasjonal Samling megalakulásáról és az 1933-as parlamenti választásokról szól. Quisling 1933 májusában, még a választások előtt, létrehozza a Nasjonal Samlingot, ami a Nordiske Folkereisning utódjának tekinthető. Quisling felhívása ellenére egyetlen polgári párt (Høyre [Jobboldali Párt], Bondepartiet [Parasztpárt], Frisinnige Folkepartiet [Szabadelvű Néppárt] és a Radikale Folkeparti [Radikális Néppárt]) sem hajlandó az új pártnak segítséget nyújtani. Attól félnek, hogy ez megosztja majd a választókat, és a vizet az Arbeiderpartiet malmára hajtja. Az NS országos szintű megszervezése és a választásokra való felkészülés igen nehéz feladatnak bizonyul a hozzá nem értés és a jó propaganda hiánya miatt. A párt szavazóbázisát a parasztok (a párt jelöltjeinek 25,1%) és a kisszámú munkás mellett ügyvédek, mérnökök, hivatásos katonatisztek adják. A tagság szimpatizál a totalitárius olasz és német rendszerekkel, de ez a tendencia jellemző általában az 1930-as évek szinte valamennyi norvég polgári pártjára, a Venstre² kivételével. Høidal feltárja az NS és az NSDAP közötti párhuzamokat: az „ein Reich, ein Volk” analógiájára megalkotják az „et rike et folk” jelszót, náci mintára bevezetik a „førerprinsippet” (vezérelv), Quislingnek a fører (vezér) megszólítás jár.

Az NS végül a kis szavazóbázissal rendelkező Frisinnige Folkepartiettel együtt indul a választásokon. Az Arbeiderpartiet parlamenti képviselőinek száma 47-ről 69-re nő, ami meghozza a párt számára az igazán nagy áttörést, és megalapozza 1935-ös kormányra jutását. A Høyre parlamenti frakciója 39-ről 30 tagra csökken, a Venstréé 33-ról 24-re, a Bondepartieté 25-ről 23-ra, a Frisinnige Folkepartieté 5-ről egyre. Quislingnek csalódást okoz, hogy az NS-re szavazók országos szinten a választóknak csak a 2,23%-át teszik ki (az 1 248 686 szavazatból 27 850-et kapott). A politikai elemzők jóslata szerint az NS-nek három parlamenti hely megszerzésére volt esélye, azonban egyet sem szerzett. Nem szabad viszont elfelejtenünk, hogy az NS a

norvég pártok között a negyedik helyre tornázza fel magát igen rövid idő alatt, megelőzve ezzel a Frisinnige Folkepartietet és a Norvég Kommunista Pártot. A szélesebb jobboldal a vereség okát az NS-ben látja. A párt így a választások után a bal- és a jobboldal összetüzebe kerül, és teljesen elszigetelődik.

Høidal kitűnően szemlélteti azt a folyamatot, amely a párt fasizálódásához vezet. Quisling 1934 márciusában maga is elismeri, hogy politikai szervezete rokonságban van az európai fasizmussal. Náci mintára felállítják a rendfenttartó Specialavdelingent (Különleges Részleg), amelynek nevét később Hirdenre változtatják. Bevezetik a náci köszönést és az egyenruha használatát. A barna ing viselete egyértelműen Hitler Sturmabteilungjával hozható kapcsolatba. A radikalizálódás a párton belüli ellentétek élesedését okozza. Az NS-en belül kiépítik a párthoz közelálló, fiatalokat és nőket tömörítő tagozatokat (Nasjonal Samlings Ungdomsfylking [A Nemzeti Tömörülés Ifjúsági Tagozata], Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon [A Nemzeti Tömörülés Nőszervezete]). A pártlap először a Nasjonal Samling, később a Fritt Folk (Szabad Nép) nevet viseli. Ez utóbbi 1936. március 26-án jelenik meg először. A „főrernek” 1936-ra sikerül működőképes pártot kovácsolnia az NS-ből. A pártnak 1935-ben 15 000 tagja van, ez a valóságban 8369 aktív tagot jelent. Igaz ugyan, hogy az 1936-os választások előtt adminisztratív gondokkal már nem küszködnek, a profilváltás miatt viszont sokan lemorzsolódnak.

A hatodik, hetedik és nyolcadik fejezet az 1936-os parlamenti választásokról és a párt nehézségeiről szól. Az NS kampánya teljes katasztrófával végződik: a három évvel korábbi eredményekhez képest is kevesebb szavazatot kap. A párton belüli kritikák erősödnek. A tagok egy része a rossz kampányt, mások Quisling irányváltását tartják felelősnek. Johan B. Hjort, a párt elnökhelyettese és Quisling tanácsadója strukturális átalakításokat javasol. Hjort személyét tisztelet övezi, mert jó szervező és kiváló szónok, ezenkívül megfontolt döntéshozó, határozott, néha arrogáns. A pártvezér ezzel szemben a felvetődő problémákra nem egyértelmű, homályos megoldásokat kínál, kompromisszumra képtelen, álláspontja védelmében dogmatikus. Az elnökhelyettes a közte és Quisling között hónapokig elhúzódó pártpolitikai vita után kilép az NS-ből. A művelt párttagok többsége tisztában van azzal, hogy Hjort döntése katasztrófális következményekkel jár. Høidal az 1937 utáni NS-t már nem mint pártot, hanem mint politikai szektát kezeli: a maradék tagok vakon megbíznak vezetőjükben, magasztalják erejét, megalkuvást nem ismerő természetét, igazi politikai prófétát látnak benne. A szerző úgy véli, Quislingből hiányzik Hitlernek az a képessége, hogy a vitázó feleket egymás ellen fordítsa, hogy azután ő maga döntőbíróként léphessen fel. Quisling növekvő antiszemitizmusa és nácibarát magatartása a háború kirobbanása előtti időszakban felerősödik. A romokban heverő párt külföldi segítségben bíz.

A kilencedik fejezet a Nasjonal Samling németországi kapcsolataira derít fényt. Quisling német kapcsolatai létrejöttéhez Max Pferdekämper náci politikus, Olaf Fermann norvég üzletember és Ellef Ringnes korábbi norvég diplomata nyújt segítséget. A kiváló német gazdasági és politikai kapcsolatokkal rendelkező Albert Viljam Hagelin lesz a norvég pártvezér németországi képviselője. Az NS elsősorban pénzügyi segítséget vár németországi támogatóitól. 1938-ban a berlini Dresdenbanknál bankszámlát nyitnak az NS számára. Hitler megbízásából 1940 januárjában és márciusában összesen 200 000 birodalmi márkát utalnak át a párt számlájára. Quisling 1939 decemberében Berlinbe utazik, ahol a Führernek felajánlja segítségét,

amennyiben a németek megpróbálnák átvenni Norvégia katonai irányítását. Ezt a szerző már nyilvánvaló árulásnak minősíti.

Quisling már 1940 januárjában kezdi számba venni a „megbízható” személyeket, akiknek a segítségére számíthat a hatalmon lévő németellenes baloldali kormány megbuktatásában. Hitler azonban 1940. április 9-én, még Quisling tervezett puccsa előtt megszállja Norvégiát. Quisling viszont a németek beleegyezése nélkül, azonnal kormányalakításba fog: megalakítja a „nasjonale regjeinget” (nemzeti kormány). Ezt a megszállók elhamarkodott döntésnek tartják, mert elúszik a remélt megegyezés lehetősége a Nygaardsvöld vezette legitim kormánnyal, amely a királlyal együtt rövidesen elhagyja az országot. Német részről nyilvánvalóvá válik, hogy az egyetlen megoldás a fegyveres hatalomátvétel: Hitler 1940. április 17–18-án felállítja a Reichskommissariatot (Birodalmi Biztosság).

Norvégia Reichskommissarja, Josef Terboven április 21-én érkezik Oslóba. A szerző a 11. fejezetben nagy forrásanyag alapján mutatja be a Quisling és Terboven között kibontakozó hatalmi harcot. Terboven feladata a Harmadik Birodalom érdekeinek képviselése, civil ügyekben a legmagasabb kormányzati hatalommal rendelkezik. Munkájában segítségére van a norvég bábadminisztráció, az Administrasjonsrådet (Közigazgatási Tanács), amely június 22-től a Riksrádet (Birodalmi Tanács) alakul át. A Norvégiában állomásozó német katonai erők felügyelete továbbra is Falkenhorst tábornok kezében marad.

Terboven hamarosan felismeri, hogy Quisling alkalmatlan a vezetői feladat ellátására. Kijelenti, hogy nem őt kívánja kinevezni a Riksrádet élére; felszólítja, hogy lépjen vissza az NS elnöki posztjáról és utazzon Németországba. Quisling kénytelen aláírni lemondását és elfogadni a németországi meghívást. A Reichskommissar nem titkolt célja az NS irányításának átvétele. Berlin azonban támogatásáról biztosítja Quislinget, és nem engedi félreállítani. Hitler szeptember 4-ére magához rendeli a két riválist. Terbovennek ezután gondoskodnia kell arról, hogy a „fører” jelöltjei helyet kapjanak a Riksrádetben. A norvég politikus mégis csalódott: nem pártját bízzák meg a kormányalakítással. Az 1940. szeptember 25-én megalakuló Det kommissariatstadsstatsråden (Biztosság Állami Tanácsa) már az NS tagjai vannak többségben, Quisling viszont kiszorul belőle. Az új bábkormány a Reichskommissariattal szoros együttműködésben, annak ellenőrzése alatt dolgozik. A Stortinget nem oszlatják fel, de működése formális. Quisling az új adminisztráció felállítását átmenetinek tekinti. Høidal szerint Hitler tévesen ítélte meg a norvég politikus személyiségét, mivel informátorai pozitív képet festettek róla. Nem veszi tudomásul, hogy politikai vezetőnek teljesen alkalmatlan, és a norvégok nagy része ellenszenvvel viseltetik iránta.

A 12. fejezetben Høidal beszámol Quisling optimista tervéről, amelynek célja a hatalom egyedüli birtoklása: 1) a németek kiszorítása az ország irányításából; 2) független nemzeti kormány felállítása; 3) a Reichskommissariat megszüntetése, vagy legalább nagykövetséggé, külképviseletté alakítása; 4) a diplomáciai kapcsolatok újbóli felvétele azokkal az országokkal, amelyekkel ez lehetséges; 5) a katonai védelem megalapozása.

Quisling 1942. február 1-jén végre lehetőséget kap a kormányalakításra. A „norvég nemzeti kormánynak” azonban nincs valós hatásköre; alárendelt szerepet játszik a Reichskommissariattal szemben. Quisling célja ezután norvég–német békeszerződés kikényszerítése, amelyben a náci Németország elismerné Quisling kormányát.

Az NS-szel szembeni ellenállás 1940–41 őszen–telén kezd kibontakozni, főleg az egyház és a társadalom vallásos, pietista csoportjai körében. Høidal szerint a megszállás második évétől beszélhetünk igazán szervezett ellenállásról. 1941. május 15-én 43 civil szervezet küldi el együttes tiltakozását Terbovenhez a Nasjonal Samling 1940. szeptember 25. óta meghozott valamennyi intézkedése ellen. A Reichskommissar válaszként augusztus 2-án felruhazza magát a szükségállapot kihirdetésének jogával, és egyúttal utasítást ad a Gestapónak a szükséges lépések megtételére a „rend” fenntartása érdekében. Bevezetik a háborús törvények szerinti büntetések kiszabását; ezek lehetőséget adnak a halálbüntetésre is. Több szakszervezeti vezetőt bebörtönöznek, szabadon bocsátásuk érdekében általánossá válnak a gyári zavargások. Terboven nem habozik, szeptember 3-án kihirdeti a szükségállapotot. A háború alatt húszezren vesznek részt illegális lapok terjesztésében; közülük 3–4 ezer embert fognak el. A szervezett ellenállás legaktívabb csoportjai a Koordinasjonskomiteen (Koordinációs Bizottság), a Kretsen (Kör) és az Angliával állandó kapcsolatot tartó Hjemmefronten (Hazafias Front) lesznek.

1942 tavaszán a tanárok körében kibontakozó ellenállási hullám következtében 1300 tanárt küldenek munkaszolgálatra német felügyelet alatt álló táborokba. Az akciót Quisling készíti elő, és a norvég rendőrség hajtja végre. A tanárok elleni erőszak magán az NS-en belül is tiltakozást vált ki. A terror újabb célpontja a diákság: német katonák 1943. november 30-án Oslóban megkezdik az ellenálló diákok és egyetemi tanárok letartóztatását. Nemzetközi visszhangot vált ki, hogy az egyetemet a háború végéig bezárják. A „fører” a németek segítségére van a zsidóellenes intézkedéseknél is. 1942 őszen elkezdődik a norvég zsidók letartóztatása és deportálása.³ Ebben NS-csoportok is részt vesznek.

1944-ben Quisling legfontosabb feladata az SS kérésére az általános katonai behívás megszervezése. A mozgósítást munkaszolgálatra szóló rekrutálásnak álcázták. Quisling 8000 ember toborzására tesz ígéretet. A behívás nagy ellenállásba ütközik, amelynek a központjai a Kretsen és a Koordinasjonskomiteen. A szabotázsakciókat, köztük toborzóirodák felrobbantását, Angliából szervezik a Hjemmefronten segítségével. A rendőrség megtorló intézkedésekkel válaszol. A mozgósítás nem hozza meg a várt eredményt.

A Hjemmefronten és a Londonban székelő emigráns norvég kormány 1944 végétől már Norvégia háború utáni adminisztrációjának előkészítésén dolgozik. Terboven parancsára 1945 elején kidolgozzák Észak-Norvégia evakuációs tervét, az ottani határszakasz tarthatatlansága miatt ötvenezer embert telepítenek ki. A náci vezetés már számol a háborús vereség lehetőségével, de Quisling 1945. januári berlini látogatása idején még mindig a Németország és Norvégia között megkötendő békéről tárgyal, és tovább szövegveti álmát a független NS-kormányról.

Terboven a Wehrmacht norvégiai vezetőivel folytatott március 15-i megbeszélésén azt tanácsolja, hogy Hitler, Himmler, Goebbels és a többi náci vezető a „Festung Norwegen”-be (Norvégia-védvár) vonuljon vissza. Kijelenti, hogy Hitler parancsának értelmében az utolsó emberig harcolni kell. Quisling ebben egyetért Terbovennel, de más okból: egyszerűen nem akarja feladni saját pozícióját. Április végén mozgósítja a Hirdent. A Hjemmefronten attól tart – nem is alaptalanul –, hogy Quisling polgárháborúra készül.⁴ Hitler halála (1945. április 30.) és a német kapituláció kihirdetése után Terboven felajánlja a norvég politikai vezetőnek, hogy szökjön Spanyolországba. A Reichskommissar az öngyilkosságot választja, Quisling pedig visszahúzódik Oslo melletti villájába. A Hjemmefronten egységei május 7-én

átveszik az oslói rendőrség feletti irányítást. Høidal részletes leírást ad a norvég kapitulációt követő eseményekről: beszámol a városban folyó ünneplésről és a norvég NS-vezetők, köztük Quisling letartóztatásáról.

A Quisling elleni pert a norvég főváros egyik legpatinásabb épületében, a Gamle Logenben rendezik meg, tudhatjuk meg az utolsó fejezetből. Høidal a vádpontok egyenkénti bemutatása mellett Quisling per alatti pszichológiai profilját is ügyesen rajzolja meg. A vádlottra kiszabott halálbüntetés jogi megalapozottságát számos történész, jogkutató vitatja mostanában.⁵ Az ítéletet október 23-án az oslói Festningben (Erőd) hajtották végre.

Høidal az utószóban az emigráns kormány hazatéréséről szól. A norvég háborús bűnösök ellen hozott ítéleteket hasonlítja össze a többi európai országéival. Sajnos a halálbüntetés kiszabása körüli dilemmáról nem számol be, mint ahogy a háború után a „krigsbarnák” ellen elkövetett túlkapásokról sem. (A krigsbarnák a háború alatt norvég anyától és német apától született gyerekek.) A szerző az utolsó részben érdekes adatokat közöl az 1980–90-es évek norvég neonáci mozgalmairól (Folk og Land (Nép és Föld], Norges Nasjonalsosialistisk Bevegelse [Norvég Nemzetiszocialista Mozgalom]).

Jegyzetek

¹ *Høidal, Oddvar*: Quisling – en studie i landsvik. Orion Forlag AS. Oslo, 2002. 724 p.

² A Venstre a norvég pártok sorában nevével ellentétben nem baloldali, hanem polgári erőket tömörítő párt.

³ A 759 deportált norvég zsidó közül 25 éli túl a háborút. A norvég munkatáborokban maradt 100 közül 23 életét veszti; valamivel több mint 900 zsidó Svédországba menekül. *Mendelsohn, Oskar*: Jødenes historie i Norge gjennom 300 år. 2. köt. Universitetsforlaget. Oslo, 1986. 184–185., 210.

⁴ *Hauge, Jens Christian*: Fra krig til fred. Hjemmefronten til statsminister Nygaardsvold 3. april 1940. In: Norges krig 1940–1945. 3. köt. Sverre Steen (szerk.), Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1950. 774–775.

⁵ Sokan érvelnek azzal, hogy a halálbüntetést nem a legitim norvég törvényhozás által hozott törvény alapján szabták ki, hiszen ennek a büntetésnek a bevezetésére még a Reichskommissar adott parancsot a szükségállapot elrendelésekor, a megszállás alatt.